

Τέχνη και αθλητισμός

[Πολιτισμός](#) / [Αθλητισμός](#) / [Πολιτισμός](#)

[Ηλίας Λιαμής](#), Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού

Ο αθλητισμός ήταν στενά συνδεδεμένος με τη ζωή των αρχαίων Ελλήνων. Το αποδεικνύει η τέχνη που εμφανίστηκε στους αιώνες ακμής των Ολυμπιακών Αγώνων με τον πιο γλαφυρό και αισθαντικό τρόπο, εκφράζοντας και το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η ίδια άνθησε. Την προϊστορική εποχή, όταν η άθληση δεν είχε καμία σχέση με το αγωνιστικό πνεύμα αλλά εκφραζόταν ως απλή αθλοπαιδιά, παρουσιαζόταν ως θέαμα και λειτουργούσε κυρίως προς τέρψιν των ανθρώπων που ζούσαν στα ανάκτορα. Οι καλλιτέχνες γοητεύτηκαν από την κίνηση, την ευλυγισία και την τεχνική που απαιτούσαν οι επιδόσεις των ταυροκαθαπτών.

Το εξαιρετικά λεπτό, καλλίγραμμο και στερεό σώμα ενός χάλκινου αγάλματος με προτεταμένη την κοιλιακή χώρα φέρνει στον νου τη μοναδική ευκινησία που οπωσδήποτε θα χαρακτήριζε τους νεαρούς των ταυροκαθαψίων που διακινδύνευαν τη ζωή τους στα γυμνάσματα με τους ταύρους. Μοναδική ομορφιά και πλαστικότητα εκπέμπει και η τοιχογραφία των πυγμάχων από το ακρωτήριο της

Θήρας.

Πρέπει και πάλι να αναφερθεί ότι το αγωνιστικό πνεύμα αναπτύσσεται την εποχή της μυκηναϊκής κυριαρχίας. Ξεκίνησε από την αναγκαιότητα του ίδιου του λαού των Αχαιών, ο οποίος είχε ως κύρια ασχολία του τον πόλεμο και, ως εκ τούτου, η συνεχής άσκηση ήταν απαραίτητη. Αν και η αρχαιολογική έρευνα έχει αποδείξει ότι εκείνη την εποχή ήταν γνωστά ορισμένα αγωνίσματα, όπως ο δρόμος και η πυγμή, δεν υπάρχουν απεικονίσεις τους σε έργα τέχνης που θα μπορούσαν να μας διαφωτίσουν, παρά μόνο παραστάσεις αρματοδρομίας σε αγγεία, σφραγιδόλιθους και επιτύμβιες στήλες.

Από τον έβδομο αιώνα οι καλλιτέχνες εμπνέονται από τους αθλητικούς αγώνες με δυναμική παρουσία σε όλες τις μορφές της τέχνης. Όσον αφορά τη γλυπτική, όπου τα βήματα στην κατάκτηση του μαρμάρου είναι πιο δειλά, ο στεφανωμένους με κλαδί βαλανιδιάς ιππέας, ο επονομαζόμενος «ιππέας του Rampin», καθώς και κάποια θραύσματα από επιτύμβιες στήλες που βρέθηκαν στην Αθήνα με παράσταση ενός δισκοβόλου και ενός πύκτη, αποτελούν τα μόνα σωζόμενα δείγματα από την αρχαϊκή εποχή.

Στα τέλη της ίδιας εποχής φαίνεται να ανήκει και ο «αυτοστεφανούμενος», που βρέθηκε στο Σούνιο και παριστάνει ένα νέο που φοράει μόνος του το στεφάνι της νίκης.

Ιδιαίτερα όμως παραστατική είναι οι αγγειογράφοι από την πρώιμη αρχαϊκή

περίοδο με αντιπροσωπευτικότερο δείγμα το θραύσμα ενός μεγάλου αγγείου (580 έως 570 π.Χ.), όπου εικονίζονται τα «άθλα επί Πατρόκλω». Απεικονίζεται η αρχαιότερη αρματοδρομία στην τέχνη των ιστορικών χρόνων και βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας. Ελάχιστα νεώτερος είναι ο περίφημος κρατήρας του Francois (μέσα έκτου αιώνα π.Χ.), που βρίσκεται στο μουσείο της Φλωρεντίας. Στον ευρύ λαιμό του αγγείου αναπτύσσεται μια αρματοδρομία που συνδέεται και αυτή με τους αγώνες προς τιμήν του νεκρού Πατρόκλου.

Στη μελανόμορφη και την ερυθρόμορφη αγγειογραφία παριστάνονται σε όλο το μεγαλείο της νεανικής τους ρώμης γυμνοί αθλητές σε διάφορα αγωνίσματα. Ξεχωρίζουν οι παναθηναϊκοί αμφορείς που δίνονταν ως έπαθλα στους νικητές των αγώνων των μεγάλων Παναθηναίων και όπου απεικονιζόταν σκηνή από το αγώνισμα στο οποίο είχε διακριθεί ο νικητής. Σε παναθηναϊκό αμφορέα που βρίσκεται στο μητροπολιτικό μουσείο της Νέας Υόρκης είναι τόσο ρεαλιστική απεικόνιση των δρομέων, που κυριολεκτικά προκαλεί κατάπληξη στο θεατή η ζωντάνια, η κίνηση και η ομορφιά τους.

Η τέχνη όμως, η οποία εκφράζει όλο το θεωρητικό υπόβαθρο αλλά και το νόημα του κλασικού αθλητισμού, είναι η γλυπτική. Δημιούργησε πραγματικά αριστουργήματα, πολλά από τα οποία παραμένουν ακόμα και στις ημέρες μας ενδεικτικά της τελειότητας που αναζητούσαν οι αρχαίοι καλλιτέχνες, πρότυπα

του μέτρου και της αρμονίας. Τα αγάλματα των αθλητών αποτελούσαν καταρχήν ένδειξη της θρησκευτικής λατρείας, αφού προσφέρονταν για αγαλλίαση, ευχαρίστηση των θεών(αγάλλομαι - άγαλμα). Απευθύνονταν στο θεατή τους και τον παρέπεμπαν σε έναν κόσμο πέραν του ορατού, στον κόσμο που κατοικούσαν οι θεοί, ήρωες και οι νεκροί. Αυτό όμως δεν αναιρεί και το βαθιά ανθρώπινο χαρακτήρα της Ελληνικής τέχνης, αφού ο Έλληνας οραματιζόταν τους στόχους του στα δικά του πάντα μέτρα. Καθώς η θρησκεία των Ελλήνων ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη μυθολογία, τα θέματα της Ελληνικής γλυπτικής προέρχονται από αυτή. Έτσι, τα περισσότερα από τα έργα των καλλιτεχνών αποπνέουν τη χαρά της ζωής, την αυτοπεποίθηση μιας κοινωνίας που εξέφραζε τις έννοιες της ελευθερίας, της ισοτιμίας και της δημοκρατίας. Οι περισσότεροι καλλιτέχνες απεικονίζουν νέους σε όλη την ακμή της νιότης και της μεγαλειώδους γυμνότητας τους, συχνά να καταβάλλουν τον πεσμένο αντίπαλο τους - άξιος και ωραίος κι αυτός, ακόμη και στην πτώση του.

Οι περισσότεροι καλλιτέχνες δημιούργησαν αγάλματα αθλητών γεμάτα πλαστικότητα και ζωντάνια, έτσι ώστε πολλές φορές η ομορφιά τους να αποκτά θεϊκή υπόσταση. Μορφές που αγωνίζονταν για τη νίκη, για να ξεχωρίσουν μεταξύ ίσων, να μεγαλουργήσουν. Όμως το έργο τέχνης στην κλασική αρχαιότητα δεν αποσκοπούσε μόνο στην πιστή αναπαράσταση του φυσικού προτύπου, στη μίμηση, αλλά επιδιώκετο το καλό, το ωραίο, το εύρυθμο. Ακόμη και ο δύσπιστος Αριστοτέλης είχε αποδεχθεί ότι η τέχνη της εποχής του, αν και μιμείται τη φύση, ταυτόχρονα τη συμπληρώνει. Η έρευνα έχει δείξει ότι οι αρχαίοι γλύπτες ήξεραν να κάνουν απλοποιήσεις, να περιορίζουν το περιττό. Αυτό έδινε στα έργα τους φυσική ζωντάνια.

Ακολουθώντας την εξελικτική πορεία της αρχαίας Ελληνικής πλαστικής, θα σταθούμε σε κάποια έργα, σύμφωνα με την εποχή δημιουργίας τους, και όχι βάσει καλλιτεχνικής αξιολόγησής τους: μοναδικό δείγμα της ελληνικής χαλκοπλαστικής είναι ο Ηνίοχος των Δελφών (480 έως 470 προ Χριστού). Εικονίζει τον νικητή στο αγώνισμα της αρματοδρομίας στους πιθήκους αγώνες, όρθιο πάνω στο τέθριππο άρμα του, αμέσως μετά τη νίκη. Ο μακρύς χιτώνας του είναι δεμένος κάτω από τις μασχάλες σταυρωτά. Στο γεμάτο αυτοπεποίθηση, περηφάνια και θεϊκή σεμνότητα κεφάλι, πάνω στα υγρά από τον ιδρώτα της προσπάθειας μαλλιά, είναι δεμένη η ταινία του νικητή διακοσμημένη με ασημένιο Μαίανδρο.

Ίδια κατηγορία γλυπτών με έμφαση στην απόδοση της κίνησης και της σχέσης σώματος - ανήκει η νίκη του Παιωνίου (γύρω στο 425 έως 420 προ Χριστού). Μια πανέμορφη γυναικεία φιγούρα, σύμβολο της νίκης, θεοποιείται και αφιερώνεται στον Δία.

[page_end]

Υπόδειγμά έργου που συνδέει την τέχνη με την άθληση είναι το χαμένο σήμερα άγαλμα του δορυφόρου που Πολυκλείτου, του Αργείου γλύπτη. Η καλλιτεχνική δημιουργία του τοποθετείται στο δεύτερο μισό του πέμπτου αιώνα προ Χριστού. Είναι ο κατ' εξοχήν καλλιτέχνης που ασχολείται με την απεικόνιση του γυμνού ανδρικού σώματος. Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές δημιούργησε και ταυτόχρονα μελέτησε και συνέγραψε το έργο του «κανών», ένα από τα πρωιμότερα συγγράμματα στην ιστορία της τέχνης, όπου περιγράφονται με λεπτομέρειες οι σωστές αναλογίες των μελών του ανθρώπινου σώματος. Ο Πολύκλειτος υποστηρίζει ότι το κάλλος της μορφής βασίζεται στις ορθές αναλογίες και ανώτερος σκοπός της τέχνης ήταν η απεικόνιση αυτού του κάλλους. Ο δορυφόρος του, που ονομάστηκε και «κανών», επειδή εικονίζει έναν αθλητή με τέλειες αναλογίες, είναι γνωστός από τα πολλά ρωμαϊκά αντίγραφα του, στα οποία διακρίνονται οι θεωρητικές απόψεις του δημιουργού. Η χρήση των μαθηματικών σχέσεων για την κωδικοποίηση του φυσικού κόσμου αποτέλεσε τη βάση της επαναστατικής σκέψης της Ελληνικής διανόησης, που έδωσε αργότερα και τις πρώτες πραγματείες περί προοπτικής. Στον δορυφόρο, που πιθανώς απεικονίζει τον Αχιλλέα, το βάρος του νεανικού κορμιού στηρίζεται στο δεξί πόδι που πατάει σταθερά, ενώ το αριστερό λυγίζει προς τα πίσω και αγγίζει ελαφρά το έδαφος. Το δεξί χέρι πέφτει προς τα κάτω και αγγίζει το μηρό, ενώ το αριστερό λυγίζει στον αγκώνα για να κρατήσει το δόρυ που στηρίζονταν στον ώμο. Το κεφάλι συστρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά και λειτουργεί ως ένας άλλος άξονας κίνησης. Έτσι συμπληρώνεται η εικόνα ενός ιδανικής ομορφιάς νέου, όπου πνεύμα και σώμα έχουν ταυτιστεί. Η χαρακτηριστική αυτή στάση του δορυφόρου θα ασκήσει τεράστια επιρροή στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής τέχνης στους μετέπειτα αιώνες.

Ίδιες αναλογίες αλλά και η ίδια δομή του σώματος παρατηρούνται σε ένα άλλο άγαλμα, τον Διαδούμενο, που συνδέεται επίσης με τον Πολύκλειτο, του οποίου ρωμαϊκό αντίγραφο ήταν στημένο στη Δήλο και εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας. Παριστάνεται ένας νέος που δένει την ταινία της νίκης στο κεφάλι.

Ρεαλιστικής απόδοσης είναι ένα τολμηρό για την ειλικρίνειά του έργο του τέλους της ελληνιστικής εποχής. Πρόκειται για τον «καθισμένο πυγμάχο», ένα χάλκινο άγαλμα που βρίσκεται στο μουσείο των θερμών στη Ρώμη και χρονολογείται στα μέσα του πρώτου αιώνα προ Χριστού. Το ρωμαλέο αλλά άκομπο κορμί του Πύκτη μοιάζει να έχει λυγίσει κάτω από τα χτυπήματα των αντιπάλων αλλά και του χρόνου, αφού απεικονίζει έναν μεσόκοπο σχεδόν άνδρα. Ο σπουδαίος καλλιτέχνης αναξιοποίητα ανατομικά διδάγματα του Πολυκλείτου και του Λυσίππου για να δώσει τη δική του εικόνα για τον κόσμο. Το αθλητικό ιδεώδες της πόλης και των εφήβων που αγωνίζονται για τον κότινο έχει δώσει τη θέση του στην αναπαράσταση ενός ξεπεσμένου επαγγελματία, προάγγελου των τραγικών μονομάχων της ρωμαϊκής αρένας. Την ίδια εικόνα εκπέμπει και το κεφάλι ενός πυγμάχου της ίδιας εποχής, που βρέθηκε στην Ολυμπία και εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας. Η έκπτωση των αξιών κατά τη ρωμαϊκή εποχή οδήγησε σε νέα είδη αθλημάτων και θεάματος. Η «καλή καταγραφή» αθλητές του Ελληνικού μεγαλείου ανήκουν πια στο παρελθόν.

Ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται και στους βυζαντινούς χρόνους. Στην αρχή οι Ολυμπιακοί Αγώνες μεταφέρονται στον ιππόδρομο και λειτουργούν και εκεί ως θέαμα. Οι καλλιτέχνες δεν εμπνέονται πλέον από αυτούς και ο χριστιανισμός θα δώσει το τελειωτικό χτύπημα. Η νέα θρησκεία και η ηθική της αποδυναμώνουν το ενδιαφέρον για την ομορφιά, την ευρωστία, τη δύναμη, την παρουσία εισαγωγικά του ανθρώπινου σώματος, παραγκωνίζει τα ιδανικά του αθλητισμού και του Ολυμπιακού πνεύματος, γεγονός που έχει επιπτώσεις και στην καλλιτεχνική έκφραση.

Καθώς περνούν οι αιώνες, τα πράγματα διαφοροποιούνται. Στη μεσαιωνική εποχή κυρίαρχης χριστιανικής αντίληψης για το ανθρώπινο σώμα δεν αφήνουν περιθώρια για να επιβιώσουν ή να αναστηθούν οποιουδήποτε τύπου αθλητικές δραστηριότητες. Οι ιδέες της άμιλλας και της σωματικής ρώμης, όπως και το πρότυπο του ήρωα, θα μετατεθούν στο συμβατικό χώρο του πολέμου. Το ίδιο θα συμβεί και στην περίοδο της Αναγέννησης. Στην προκειμένη περίπτωση όμως θα υπάρξει μια σημαντική διαφορά: η τάση για αναβίωση αρχαίων κλασικών προτύπων μπορεί να μην ανέστησε τον αθλητισμό, έφερε όμως και πάλι στο προσκήνιο την εξιδανικευμένη μορφή του γυμνού σώματος, με τρόπο μάλιστα παραπλήσιο με του κλασικού παρελθόντος.

Μέχρι και την εποχή του νεοκλασικισμού εικαστικές αναφορές στην αρχαιότητα υπακούουν στην ίδια αρχή. Δηλαδή από τον 19^ο αιώνα και μετά, καθώς μία κοινωνικής φύσης αλλαγή σημειώνεται στα ήθη της εκβιομηχανιζομένης Ευρώπης, αναδύεται ένα νέο ενδιαφέρον για τη φυσική αγωγή και το γυμνασμένο σώμα. Δεν είναι τυχαίο ότι στο τέλος αυτής της περιόδου εμφανίζονται και οι πρώτες διαθέσεις για θεσμική καθιέρωση του αθλητισμού, οι οποίες θα οδηγήσουν τελικά στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Αυτή η αλλαγή συνδέεται άμεσα και με τη διαφοροποίηση των χριστιανικών επιταγών, έτσι όπως αυτές διαμορφώθηκαν πια από την ιδεολογική μεταστροφή που έφερε ο Διαφωτισμός στην Ευρώπη.

Τη μοναδικότητα της αρχαίας Ελληνικής γλυπτικής θα αποδεχθούν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20ού αιώνα τόσο Rodin, Bourdelle, Maillol, Despiau, καθώς και άλλοι γλύπτες που συνέλαβαν μίαν άλλη διάσταση της, αυτή που έχει να κάνει με την αλήθεια, την επαφή της τέχνης με τη ζωή, τη γνήσια πλαστική ποιότητά της, που δεν εντάσσεται σε κανένα ακαδημαϊκό κανόνα. Οι φράσεις του Rodin είναι χαρακτηριστικές:

«Η αρχαιότητα αντιπροσωπεύει για μένα την ύψιστη ομορφιά. Είναι η μύηση στο άπειρο θαύμα των αιώνιων πραγμάτων. Είναι η μεταμόρφωση του παρελθόντος σε ένα αιώνιο παρόν. Ο νους μου τρέχει αμέσως σε κείνην, όταν αισθάνομαι στα χείλη των μέλη του θαυμασμού για την ομορφιά. Η Ελληνική τέχνη είναι ασύλληπτη», δηλώνει στον άγγελο Σικελιανό, όταν ο ποιητής τον επισκέπτεται στη Γαλλία. Επιπλέον, ο Rodin είναι εκείνος που θα αναγνωρίσει ότι «το ανθρώπινο σώμα εκφράζει πάντα το πνεύμα που περικλείει». Και προσθέτει:

«Η αρχαία τέχνη ταυτίζεται με την ίδια τη ζωή ... και μπόρεσε να τη μετουσιώσει σε τέχνη γιατί οι αρχαίοι ήταν οι πιο μεγάλοι, οι πιο σοβαροί, οι πιο θαυμαστοί μελετητές της φύσης που υπήρξαν ποτέ»._

<https://bit.ly/30rO8zK>